EXCLUSIV

Recursul la memorie

Ileana Mălăncioiu, convorbiri cu **Daniel Cristea-Enache**

24.12.2003

 100 din cele mai frumoase...

I.O.V. (digresiune privind...

Ileana Mălăncioiu
Recursul la memorie. Convorbiri cu Daniel Cristea-Enache
Editura Polirom, 2003

Citiți o cronică a acestei cărți.

*****

CAPITOLUL 17

Daniel Cristea-Enache: *Cînd și cum l-ați cunoscut pe Nichita Stănescu? Cu ce ochi privea el prietenia dintre Dvs. și Gabriela Melinescu?*
Ileana Mălăncioiu: Cînd am început aceste convorbiri nu mă gîndeam că voi ajunge să răscolesc trecutul, vorbind despre atît de mulți scriitori care nu mai sînt printre noi.

V-am spus că, evocîndu-l pe Marius Robescu, pe care neșansa l-a urmărit și după moarte, nu aveam intenția de a-l contrapune lui Nichita Stănescu. Cred însă că el ar fi meritat să intre în atenția autorilor de manuale mai curînd decît Ion Bogdan Lefter, și alții asemenea lui, pe care nu pentru poezia lor îi iubim.
Dar să răspund la întrebarea din finalul intervenției Dvs.

Dat fiind că la vremea debutului meu toată suflarea scriitoricească vorbea despre Nichita, eu am fost cea care mi-am exprimat dorința de a-l cunoaște. Așa s-a făcut că într-o seară, cînd Marius Robescu și Gheorghe Pituț aveau întîlnire cu el, m-au luat și pe mine. Nichita îi aștepta la restaurantul Podgoria, stînd singur la o masă și privind îngîndurat către ușa de la intrare. De cum am ajuns, s-a scuzat că nu va putea să stea decît un sfert de oră, pentru că tatăl său este bolnav și a fost internat la spitalul Fundeni.

"Am luat 500 de lei de la Fondul Literar, și trebuie să mă duc să-i dau doctorului și să stau de vorbă cu el", a precizat apoi, ca să înțelegem că era obligat de împrejurări să plece, oricît ar vrea el să rămînă cu noi.

După un sfert de oră a chemat chelnerul și eram convinsă că îi va cere nota de plată. Dar vroia să-i mai aducă o vodcă și să ne ia și nouă comanda. În vreme ce și-a băut paharul acela, starea în care l-am găsit s-a schimbat în mod radical. A-nceput să vorbească în stilul său unic, prin care ar fi convins orice auditoriu, și nu ne-a mai lăsat să plecăm pînă la ora închiderii. Dacă nu aș fi fost prevenită că ar putea sfîrși prin a

frivolitate. Din clipa în care intra în jocul acesta, începea să creadă efectiv în ceea ce spune și nu mai putea fi oprit să continue.

După cîteva zile ne-am întîlnit întîmplător pe stradă. Era perfect lucid, dar s-a simțit dator să ia totul de la început, ca și cum altfel ar fi putut să mă jignească.

Pentru a-l scoate din încurcătură am bîiguit: "Nichita, decît să-mi spui ceva în care nu crezi nici tu, mai bine mi-ai face cunoștință cu Gabriela. Pentru că ea e poeta pe care o iubesc cel mai mult."

"Bătrîne, ești prima femeie care mi-a cerut lucrul acesta", a zis el, ca pătruns de o iluminare. "Așa că te iau chiar acuma de mînă și te duc la ea."

M-am împotrivit cît am putut, rugîndu-l ca mai întîi să o prevină, dar nu s-a lăsat înduplecat și a trebuit să-l urmez.

Cînd am ajuns, Gabriela m-a privit ca o superbă felină care e gata să-și înfigă gheruțele în mine. Dar brusc a înțeles că mă interesa chiar ea și-a început să-și deschidă sufletul de parcă așteptase de multă vreme venirea mea.

Prietenia noastră a început prin a fi una literară, așa cum era și cea cu Marius Robescu. Volumul ei *Ceremonie de iarnă* a fost cel care m-a făcut să sper că se poate debuta și fără nici un compromis, cu condiția să nu vrei să ieși prea în față. Ne citeam versurile nu pentru a ne tămîia una pe cealaltă, ci pentru a avea un ochi avizat asupra lor înainte de a le preda la o revistă. Dar ce m-a legat cel mai mult de Gabriela a fost faptul că era generoasă pe lucrurile esențiale. Așa cum am mai spus, ea chiar se putea bucura și pentru un vers bun scris de altcineva.

Mă întrebați cum privea Nichita această prietenie. Nu știu. Tot ce aș putea spune este că ținea cont de ea. Pentru că, după ce m-a dus în mansarda lor ca un cuib de vrăbii, niciodată nu și-a mai exersat rolul de cuceritor asupra mea. Dimpotrivă, se simțea dator să mă protejeze.

Odată am ajuns întîmplător la Vera Lungu, unde era o petrecere care dura de cîteva

I-am explicat că nu e nevoie, fiindcă stau foarte aproape și îmi place să merg pe jos. Așa că m-a însoțit doar pînă la poartă, unde mi-a șoptit complice: sper că nu va afla Gabriela că m-ai văzut aici. L-am asigurat că oricum nu i-aș fi spus. Fiindcă nu avea nici un rost să-i produc o mîhnire în plus.

Poezia aceea scrisă în dulcele stil clasic în care spune: "Ei i se face rău de singurătate/ ea stă și spală tot timpul podeaua/ pînă o face de paisprezece carate/ și tocmai să calce pe dînsa licheaua (...) părul lung și negru și-l întinde de la ușă spre pat/ să nu greșească bărbatul niciodată/ drumul predestinat" pentru mine are un înțeles aparte. În ea îl regăsesc pe Nichita cel viu cu adevărat, mai mult decît în *Îndoirea luminii* ori în alt poem lung și sofisticat.

În 1975, cînd Gabriela a plecat din țară, știam că îi voi simți lipsa, dar m-am bucurat foarte mult pentru ea. Fiindcă aveam sentimentul că aici nu s-ar putea vindeca niciodată definitiv de Nichita.

După aceea, pe el aveam să-l văd mai rar și mai de la distanță. Dar în 1977, cînd lucram la "Animafilm", i-am telefonat să-i spun că un regizor ar vrea să facă un scenariu după o idee a sa. Și mi-a propus ca în ziua următoare să ne întîlnim la el acasă, la ora 11, ca să putem sta de vorbă în liniște. Cînd am ajuns, locuința lui, situată la răscruce de drumuri, era deja plină de fel de fel de lume. Onorurile casei erau făcute de o brunetă cu o figură exotică, pe care Nichita mi-a prezentat-o: "Colaboratoarea mea!"

Nu peste mult, am întîlnit-o pe Calea Victoriei. Plimba un cîine de rasă, dacă nu cumva cîinele era cel care o plimba pe ea. Am întrebat-o ce face Nichita - despre care auzisem că este bolnav - și mi-a răspuns: "Nu știu, pentru că nu mai colaborez cu el."

Ultima oară cînd l-am văzut era la Casa Scriitorilor, înconjurat, ca de obicei, de fanii lui, care îl sufocau cu dragostea lor, în iluzia că vor lua și ei ceva din gloria sa. La un moment dat s-a desprins cu greu dintre ei și s-a apropiat de Eugen Jebeleanu. Meștere, i s-a adresat el patetic, am fost la un pas de a comite o ticăloșie împotriva Dvs. Dacă făceam ce mi s-a cerut, mi-ar fi căzut mîna cu care scriu...
Dar ce trebuia să faci, măi Nichita? l-a întrebat Jebeleanu.

Spovedania asta s-a prelungit cam o jumătate de oră. Dar Nichita n-a spus nici ce trebuia să facă, nici cine l-a pus.

Pînă la urmă discuția a alunecat pe terenul numismaticii și au sfîrșit prin a se reconcilia și a fixa o întîlnire pentru a doua zi, ca să facă un schimb de monede.

În ziua următoare Eugen Jebeleanu i-a adus cea mai frumoasă Istrie pe care o avea, dar Nichita nu s-a prezentat să și-o ia. Pentru el schimbul se petrecuse deja. Nu îl interesa moneda în sine, ci iertarea promisă odată cu ea.

După 1989, cînd a venit Gabriela în țară, ne-am dus împreună la cimitirul Bellu. În pofida lacrimilor care-i împăienjeneau ochii, nu i-a trebuit mai mult de un minut pentru a vedea că pe monumentul funerar al lui Nichita scrie cu litere adînc săpate în marmură: "Inspector șef Mircea Micu".

Dar n-aș vrea să închei pe această imagine mai tristă decît moartea.

De aceea am să vă mai povestesc o întîmplare din care se poate vedea cu ușurință cum a fost cu adevărat Nichita pe vremea cînd era încă viu și nevătămat.

Mă întîlnisem cu Lucian Raicu undeva în apropiere de Piața Amzei și stam de vorbă în fața unui gang care dă spre o curte interioară, mărginită de blocuri. Nu știam că în unul din ele locuia Nichita. Întorcîndu-se către casă, el a dat de noi acolo și s-a bucurat. Pe vremea aceea nu eram în cele mai bune relații, dar, cum nu-i plăcea să fie certat pentru multă vreme cu cineva, a insistat cît a putut să urcăm pînă la el măcar pentru cinci minute. Și am urcat. Ca să trecem peste eventualele explicații stînjenitoare, ne-a antrenat rapid într-o discuție despre dicționarul recent apărut al lui Marian Popa. Obiecția de bază pe care i-o aducea era obediența față de autorii cu funcții importante. "Ar trebui să facem o anchetă prin care să fie desființat", ne spunea. "Eu m-aș putea angaja să o conduc din umbră, dar fără să particip la ea."

Pentru a fi mai convingător, a luat dicționarul în mînă și-a început:
Ia să vedem cît a scris despre Vasile Nicolescu...
Ia să vedem cît a scris despre Nicolae Dragoș...

pentru că nu era al unui scriitor, ci al unui activist, care veghea să nu se întîmple cine știe ce pe la Uniune. Spațiul ocupat de el era cam de trei ori cît cel acordat unui autor onorabil. Numai că Marian Popa l-a folosit pentru a ne spune ce școli de partid urmase acel activist curtat de atîta lume bună, ce funcții ocupase înainte de a deveni păzitorul nostru, și alte lucruri de felul acesta. Abia spre sfîrșit ajungea și la cărțile lui. Iar după titlul uneia dintre ele scria: prefață de... (nu mai știu cine), postfață de Nichita Stănescu. Marele poet a citit cu glas tare această precizare și a sfîrșit prin a zice: "Am căcat-o, nu mai facem nici o anchetă!"

Am spus cîndva că, spre deosebire de Nichita, alți scriitori celebri din generația sa ar fi învățat ceva din greșelile lor de tinerețe, pentru a nu le mai repeta. Dar întîmplarea relatată mai sus mă obligă să mă contrazic. Fiindcă, deși în ultimul deceniu au săvîrșit erori care ne-au costat infinit mai mult, aceștia încearcă să acopere, ca pisica, ce au făcut și să ia totul de la început, ca și cum nu s-ar fi întîmplat absolut nimic.

CAPITOLUL 18

D.C.-E.: *Savuroase aceste scene cu Nichita Stănescu... Cred că era greu pentru cineva, chiar avînd motive serioase de supărare, să rămînă mult timp* en froid *cu acest tip de "copil mare", cuceritor și risipitor. Am auzit că la un moment dat, cu un prilej monden, voia să-l salute pe un mai tînăr filozof. Iar acesta, încruntat, se făcea că nu-l vede. Și atunci Nichita Stănescu s-a dus direct către el, spunîndu-i: "Încîntat de necunoștință!" Ați povestit o altă scenă, cu Lucian Raicu. Sînteți dintre puținii scriitori ce mai amintesc azi de acest mare critic, care a luat cu cîțiva ani înainte de Revoluție drumul exilului. Oare în literatura română nu poți fi prețuit decît dacă ești "la locul faptei*"? In absentia *nu se poate? A greșit atît de mult autorul lui* Gogol sau fantasticul banalității *rămînînd la Paris?*

I.M.: Nichita era, fără îndoială, cineva. În urma lui a rămas un gol resimțit de toți cei care l-am cunoscut. Dacă Mazilescu își reproșa că nu l-a iubit fiindcă a crezut că el este nemuritor, cei care s-au hrănit din gloria sa și au băut din sîngele său umblau descumpăniți de parcă și-ar fi pierdut orice rațiune de a mai exista.

Discuțiile pro și contra de acum nu-l dezavantajează pe autorul *Necuvintelor*, ci dimpotrivă. Îl țin în atenția opiniei publice, mai mult decît ar fi reușit să o facă poezia

Cu farmecul său inegalabil, probabil că Nichita s-ar fi descurcat și după Revoluție. S-ar fi găsit, fără îndoială, un securist, devenit peste noapte capitalist, care să fie mîndru că l-a sponsorizat, ori că i-a oferit un premiu de excelență. Desigur, n-ar fi fost deloc exclus nici să fie pus pe același plan cu *maestrul* Dinu Săraru și invitat la Cotroceni pentru a primi cea mai înaltă decorație. (Cu colan!)

Cît despre marele critic Lucian Raicu, sînt sigură că nu s-ar descurca nici acum mai bine decît pe vremea dictaturii. Fiindcă nu ar putea să facă altceva decît ceea ce a făcut întotdeauna. Prin 1990-1991, i-am publicat, în foileton, la "Viața Românească", două cărți scrise în bună parte înainte de 1989. Și, spre cinstea sa, nu a modificat nici măcar un cuvînt. Or, după cum se știe, cine a vrut să iasă încă o dată în față, în numele Revoluției (ori al "adevăratei revoluții", înfăptuite prin victoria lui Emil) și-a modificat din mers felul de a gîndi, ori și-a inventat peste noapte o nouă biografie.

Dacă s-ar fi întors în țară, Lucian Raicu "nu ar fi fost nimic; nici măcar academician". Și nu pentru că ar fi fost uitat. Pentru că mai există anumite reviste de cultură care îi acordă atenția cuvenită. Dintre acestea aș menționa, în mod special, "Vatra".

Pe de altă parte, nu trebuie neglijat nici faptul că ne-a vorbit despre el *însuși* Nicolae Breban, care a ținut să ne spună (de pe micul ecran) că Raicu și Cosașu ar fi fost utecişti, pe cînd el și prietenii săi *încă de la pașopt, neicusorule, dă-i si luptă*. În ce mă privește, cred că între intrarea acestora în UTC (de unde au ieșit cu cîte o piatră la dosar) și intrarea triumfală a d-lui Breban în CC, atunci cînd nimeni nu mai avea nici o iluzie cu privire la *cea mai înaintată orînduire din lume*, există totuși *o mică diferență*.

Nici d-l Al. George nu și-a lăsat cititorii să-l uite pe Raicu. Pentru că nu a scăpat nici o ocazie de a se pronunța împotriva lui. Atîta patimă nu mai pune decît atunci cînd se referă la Nicolae Manolescu. În pofida faptului că nu sînt de acord cu ceea ce spune despre nici unul, trebuie să recunosc că atenția de care "s-au bucurat" cei doi critici importanți din partea acestui *scriitor marginalizat de regimul comunist* a avut darul de a mai echilibra puțin lucrurile. Fiindcă eu cred că nu se poate pune semn de egalitate între lista lui Manolescu și canonul literar existent la ora actuală, așa cum spun și admiratorii necondiționați ai acestuia, și detractorii săi. Direcția reprezentată de Raicu, Valeriu Cristea și Gabriel Dimisianu a contribuit în aceeași măsură la impunerea unor

ierarhiei, tot în funcție de dosare, ca și după cealaltă eliberare, am spus că, după opinia mea, critica literară și-a făcut datoria. Cel puțin în ultimele decenii ale dictaturii, cînd a tratat cărțile *scriitorilor de serviciu* ai Cîrmaciului ca și cum nu ar fi existat.

Mai nou, furia revizuirilor a mai trecut; s-a constatat că nu prea ai ce pune în locul unor scriitori de valoare, care uneori erau acuzați că ar fi colaborat doar pentru că au trăit pe vremea dictaturii, ori pentru că au publicat în România și prin asta ar fi cauționat regimul comunist.

Ideea de marginalizare funcționează în cazul scriitorilor ca și în al foștilor demnitari comuniști din eșalonul II. Nu neg faptul că unii dintre ei au dreptate atunci cînd se plîng de felul în care au fost tratați. Dar, din păcate, circumstanțele atenuante nu pot ține loc de operă. Cu alte cuvinte, nu poți stabili valoarea cuiva gîndindu-te ce ar fi scris dacă... Ori ce nu ar fi scris dacă... La Judecata de Apoi a istoriei literare contează ce a scris efectiv fiecare. Chiar dacă nu putem spune că "restul este tăcere".

Inițial, intrarea lui Raicu într-un con de umbră părea că l-ar favoriza pe Manolescu. Dar faptul că dispare unul dintre pilonii de bază ai criticii literare face să se clatine și celălalt. La apariția istoriei literar-pornografice a lui Marian Popa, fel de fel de agramați au spus că prin ea ar fi fost subclasată *Lista lui Manolescu*, care ar fi reflectat concesiile autorului. Faptul că Marian Popa își făcuse ucenicia la foaia lui Eugen Barbu, care îndeplinea rolul de tribună a Securității, n-a mai contat, de vreme ce omul se întorcea din neagra străinătate, unde a fost reciclat.

În ce mă privește, am convingerea că lucrurile nu pot intra pe făgașul lor normal cîtă vreme vom discuta literatura tot în funcție de dosar, ori de hotar. Măcar pentru că nu am ști unde poate fi încadrat singurul nostru "exilat" căruia *mult stimatul și iubitul* nu i-a luat dreptul de a mai publica în România.

Pe de altă parte, cred că disprețul pentru critica de întîmpinare manifestat de niște autori care abia reușesc să facă acordul între subiect și predicat dovedește o suficiență de neacceptat. În haosul de acum, ar fi extraordinar dacă ar exista niște oameni de valoare care să se poată angaja la travaliul săptămînal al cronicii, cu dăruirea vechii echipe de critici de la "România literară".

unui artist și intră în lumea unui autor care îi place ca în propria sa lume nu îi dezavantajează, ci dimpotrivă.

În România, dacă poeții au complexul Premiului Nobel, măcar pentru pace, că tot ne pregătim noi să intrăm în război, criticii au început să aibă complexul istoriei literaturii. Ca și cum asta ar reprezenta garanția valorii cuiva. Nu trebuie uitat că au ambiționat să scrie astfel de lucrări și Piru și Rotaru. Însuși Negoițescu, care era un intelectual rafinat, n-a reușit să ne convingă prin mult așteptata lui istorie. Să sperăm că o va face Negrici, fiindcă volumul despre proză anunță o lucrare solidă, a unui spirit echilibrat, fără capriciile care le joacă adeseori festa și unor critici foarte înzestrați.

Pentru un scriitor ca mine, pe care îl bucură scrisul și cititul în sine, o carte ca *Scene din romanul literaturii* reprezintă cel puțin tot atîta cît o istorie a literaturii. Indiferent cît de bună ar fi.

Desigur, părerea mea despre Lucian Raicu ar putea să fie subiectivă. Nu doar pentru că a scris despre mai multe cărți ale mele, ci și pentru că am fost legată de el și de Sonia Larian printr-o prietenie care a fost foarte importantă pentru evoluția mea. De ce? Pentru că România e plină de scriitori care se bat cu pumnii în piept spunînd cît sînt ei de mari, dar *cititorii adevărați* sînt mult mai rari. Iar felul cum citea Raicu o carte care-i plăcea și cum vorbea despre ea era unic. Înainte de a citi *Gogol sau fantasticul banalității*, aveam sentimentul că știu tot ce se poate ști despre scriitorul din *Mantaua* căruia au ieșit toți marii prozatori ruși. Dar după aceea a trebuit să reiau totul de la început.

Uneori era de ajuns ca Raicu să spună o singură propoziție pentru a deschide o altă cale de acces către o carte. Fie ea a unui clasic al literaturii universale, ori a unui contemporan al nostru. Odată discutam despre *Lumea în două zile* al cărei erou îl entuziasma pe Virgil Mazilescu astfel încît ne citea cu glas tare anumite replici ale lui, iar apoi se oprea să ne spună: "ăsta sînt eu!"

Pentru a-i mai tăia din elan lui Virgil, cineva a făcut afirmația că autorul în discuție ar fi totuși cam provincial pentru gustul său. Iar observația lui Raicu a fost: eu cred că nu e încă îndeajuns de provincial. Și brusc am înțeles că nu oricine își poate permite luxul de

Ar fi greu de spus cum a început prietenia mea cu Lucian Raicu. Cred că i s-a datorat în mare măsură lui Virgil Mazilescu, care lucra în același birou cu el, la "România literară". La început și eu și Marius Robescu intram acolo cu timiditate, dar apoi redacția aceea devenise pentru noi un fel de școală, unde mergeam o dată pe săptămână. Faptul că Raicu era unul dintre criticii cei mai importanți, iar noi niște tineri care băteau la porțile literaturii, nu ne-a împiedicat să comunicăm în mod real. Fiindcă, dacă îi spunea efectiv ceva, el și-ar fi dorit să fie prieten și cu ultimul debutant. Ulterior am început să ne vedem și în afara redacției. Dintre prietenii comuni cred că se atașase cel mai mult de Marius Robescu. Așa s-a făcut că am aflat despre moartea acestuia de la Sonia Larian.

Cînd mi-a telefonat să-mi spună ce s-a întîmplat trecuse de miezul nopții și dormeam. Pînă m-am dezmeticit, am crezut că am un coșmar. Știam totuși că Marius ar fi trebuit să plece la Paris și m-am gîndit că ar putea să fie vorba despre un accident de avion. Așa că am întrebat-o: dar n-ar fi trebuit să plece azi? Dialogul a continuat ca în teatrul absurdului: cum să plece, nu auzi că a murit?! Replica următoare a fost: ai putea să-i dai un telefon d-lui Jebeleanu la ora asta? Ce trebuie să-i spun? am întrebat. Să-l rogi să intervină pentru a se lua urgent o măsură... Unde să intervină?... Și ce măsură să se ia?... Păi, nu știu... Poate că nu a murit, totuși, mi-a răspuns după cîteva clipe, cu speranța că ar mai putea exista o minune prin care să dea cineva timpul înapoi pînă la ora cînd prietenul nostru era încă viu.

Cred că moartea învăluită în mister a lui Marius Robescu a marcat-o foarte mult. Pentru că avea senzația că e urmărită tot timpul. Mă veți întreba de ce ar fi urmărit-o Securitatea tocmai pe ea și vă voi răspunde că nu știu. Știu însă că sistemul făcea ca spaima de el să te poată duce la disperare, chiar dacă nu erai încă un "obiectiv" păzit și ziua și noaptea de cineva. Spun asta avînd în vedere cazul lui Marcel Mihalaș, pe care psihoza urmăririi avea să-l ducă la sinucidere.

Cînd Lucian Raicu și Sonia Larian au plecat definitiv din țară am călătorit împreună pînă în Germania, unde ei aveau o invitație la Universitatea din Heidelberg, iar eu o bursă DAAD. Mi s-a părut că au cam multe bagaje pentru niște oameni modești ca ei, care nu și-ar fi luat nu știu cîtă îmbrăcăminte pentru cîteva săptămîni. Cînd i-am ajutat să le mute dintr-un tren în altul, Raicu a spus, ușor încurcat: fiecare lucru adus de acasă

Am stat împreună la Heidelberg aproape o lună de zile. Eu locuiam într-o casă particulară, iar ei într-un apartament pentru oaspeți, situat în inima orașului, obținut prin intervenția profesorului Heitmann. Ne întîlneam acolo, aproape în fiecare seară, pentru că era mai mult spațiu decît la mine și nu deranjam pe nimeni. Despărțirea de ei m-a întristat, deși nu am bănuit nici o clipă că va fi pentru totdeauna. Cu bursa oferită de nemți am ajuns și eu pînă la Paris, unde ne-am revăzut. Păreau mai îngrijorați decît erau în Germania, dar am pus totul pe seama faptului că nu mai aveau libertatea de acolo. Fiindcă erau găzduiți de cineva și trebuia să țină seama de asta.

Cînd m-am întors în București, mi s-a cerut să scot din paginile "Vieții Românești", aflate în corectură, articolul lui Raicu, fiindcă a rămas în Occident. Am susținut cu tărie că nu e adevărat, pentru că la Heidelberg am fost tot timpul împreună și nu ne-a spus nimic, nici mie, nici lui Sami Damian. Și că, dacă s-ar fi decis ulterior *să aleagă libertatea*, aș fi aflat cînd ne-am revăzut la Paris.

Apoi am înțeles că au vrut să nu știu, ca să nu am nimic de ascuns dacă voi fi tracasată de cineva să vorbesc despre ei. Și m-am gîndit cu tristețe la amîndoi, dar mai ales la Sonia Larian. Pentru că ei avea să i se șteargă numele chiar după ce a publicat *Bietele corpuri*, care nu era doar cea mai bună carte a sa, ci una de o sensibilitate și o subtilitate rar întîlnite în proza acelor vremuri.

Ulterior, cînd aveam să-i revăd, Raicu mi-a explicat: "Poate că are să ți se pară puțin, dar Sonia a scăpat de spaima pe care o trăia ceas de ceas și pare alt om. Or, eu cred că asta poate justifica faptul că am lăsat totul și am plecat".

Din păcate, oficialitățile postdecembriste nu au făcut nici cel mai mic gest pentru a-i dovedi acestui mare critic că se bucură de prețuirea pe care o merită și are pentru ce să revină în țară.

Pe lista cu o mie de decorații a lui Emil - care nu era un fost activist, ci un profesor universitar, și avea consilieri niște intelectuali cu pretenții - erau trecuți tot felul de iluștri necunoscuți care bîntuie pe la ambasadele române din Occident. În schimb nu figurau nici Lucian Raicu, nici Gabriela Melinescu, nici Dorin Tudoran, deși aveau o

integrum și nu pot să ceară nimic înapoi. Dacă s-ar întoarce în țară, prin *mărinimia* lui Adrian Năstase, ar putea *să se bucure*, ca fiecare dintre noi, de o pensie de 50-60 de euroi, cu care nu se mai poate trăi nici la limită.

Dar, spre tristețea mea, cred că nu numai politicienii sînt de vină pentru felul în care sînt tratați marii scriitori români. Fie că trăiesc în țară, ori peste hotare. (Fără nici un fel de "discriminare".)

Și totuși, nu vă pot răspunde dacă Lucian Raicu a făcut rău că a rămas în Occident. Locul lui era, fără îndoială, aici, pentru că opera sa e legată în cea mai mare parte de literatura română. Dar pe cine mai interesează opera cuiva, într-o lume în care, cu cît sîntem mai săraci și mai umiliți, nu mai contează altceva decît banii?!

CAPITOLUL 19

D.C.-E.: *Nu cred că părerea Dvs. despre Lucian Raicu poate fi acuzată de subiectivism. Spuneați odată că un scriitor, un poet e poate cel mai obiectiv atunci cînd citește ce s-a scris despre el, pentru că el, în primul rînd, își poate da seama dacă respectivul critic a "picat" pe versul memorabil, sau doar a alunecat pe deasupra lui. Or, Lucian Raicu este un extraordinar critic de poezie, poate cel mai bun, la noi, din perioada postbelică. Tot el avea - din cîte știu, de la Valeriu Cristea - un fel de "robinet" cu care își controla relațiile și prieteniile: larg deschis pentru scriitorii buni, ferm închis pentru mediocri și impostori. Un comportament firesc, dat fiind adevăratul său cult pentru valori. Uneori, chiar exagerează, cred, autorul* Scenelor din romanul literaturii, *atunci cînd admirația sa pentru un mare scriitor îl face să închidă ochii asupra (s)căderilor morale ale acestuia. După 1989, în spațiul nostru cultural lucrurile au fost duse în extrema cealaltă: cu cît îi mînjim mai mult cu noroi pe marii noștri autori, cu cît le găsim mai multe hibe și defecte, cu atît ne simțim, noi înșine, mai satisfăcuți, mai împliniți. Nu pot să uit articolul acela al lui Mircea Cărtărescu despre Eminescu, în care se vorbea despre pilozitatea lui "Titi", despre unghiile lui neîngrijite, și (apoteotic) despre felul în care, după moarte, creierul poetului a fost lăsat să putrezească pe un raft, pentru a fi apoi aruncat la gunoi. În opinia Dvs., cum s-ar cuveni să vorbim și să scriem despre un scriitor important, astfel încît să nu ne sufocăm de admirație, dar nici să nu-i vedem numai "păcatele și vina..."? E importantă autonomia esteticului? Ne putem dispensa, la*

oricine poate fi acuzat de subiectivism. Cu atît mai mult cu cît cel despre care se pronunță îi este prieten sau dușman. Probabilitatea de a fi un cititor *obiectiv* atunci cînd citești un text despre o carte a ta este și mai mică. Dar asta nu mă împiedică să-mi mențin afirmația că poetul își poate da cel mai bine seama dacă un critic a picat chiar pe versul în care stă, în ultimă instanță, un poem al lui, *sau doar a alunecat peste el*. Condiția este ca succesul de care se bucură să nu fie atît de mare încît să-i dea sentimentul că pînă și natura se înclină în fața sa, iar poemul aflat în discuție să aibă, totuși, o anume valoare și să nu se fi ajuns la ea *absolut din întîmplare*.

Știu că atunci cînd vă referiți la prețul pe care îl pune Raicu pe valoare și la faptul că, în numele ei, ar putea să închidă ochii la anumite erori din viața de toate zilele a unui mare scriitor aveți în vedere, înainte de toate, acel dialog al său cu autorul *Moromeților*, căruia îi spunea: Cum, domnule Preda, S l a v i c i să fie arestat?! La care acesta îi răspundea sec: Da, Slavici!

Chiar dacă valoarea cuiva nu poate scuza orice, și eu înclin să cred că e mai bine ca unui mare scriitor să i se acorde un credit în plus, decît să se treacă în extrema cealaltă. Articolul lui Cărtărescu din celebrul număr al revistei "Dilema" în care a fost pus în discuție "Cazul Eminescu" e un exemplu care pledează în mod neîndoielnic pentru asta. El mi s-a părut cu atît mai întristător cu cît liderul așa-zisului postmodernism românesc, care își face un titlu de glorie din asimilarea kitschului, nu avea nici măcar *scuza* că ar fi dat dintotdeauna cu barda în Dumnezeu și a mers așa, în virtutea inerției, pînă cînd a atins acea limită de neacceptat. Sentimentul pe care mi l-a lăsat a fost că fascinația esteticii urîtului l-a făcut să uite că nu vorbește la modul general despre *bietele corpuri*, ci despre trupul și despre creierul celui mai mare poet român.

Mi s-ar putea spune că și Baudelaire a scandalizat lumea cu poemul său *Un hoit*. Dar autorul *Florilor răului* nu era un răsfățat al criticii, care privea de sus un poet de geniu. Revelația sa asupra morții îl făcea să-și trăiască viața și să scrie altfel decît cereau bunele moravuri, iar asta avea să impună regulile unei noi estetici, care nu era ușor de acceptat. Nu trebuie uitat însă că nonconformismul său nu l-a împiedicat să aibă un adevărat cult pentru Edgar Poe, care a fost impus în cultura franceză prin traducerile și comentariile lui. Pe cînd textul în discuție constituie o blasfemie pentru care nu era

sufocăm de admirație, dar nici să nu-i vedem numai "păcatele și vina"? Apoi, ca și cum ar deriva din aceeași întrebare, continuați: "E importantă autonomia esteticului? Ne putem dispensa, la o adică, de ea?"

Eu cred că avem de-a face cu două lucruri diferite.

Autonomia esteticului nu poate fi absolută, ci în raport cu ceva anume. În speță cu o Putere discreționară, care se erijează în apărătoarea virtuților neamului și vrea să-i impună artistului modul ei de a vedea lucrurile; nicidecum cu viața acestuia. Nu putem discuta romanele lui Dostoievski fără să ținem seama de faptul că a fost condamnat la moarte și a stat pe eșafod, așteptînd să fie executat, iar apoi a mers spre Siberia, pe un ger de minus 40 de grade, într-un convoi de deținuți care aveau lanțuri la picioare. Pentru că experiența aceasta n-avea să marcheze doar existența autorului și volumul *Amintiri din Casa morților*, ci și marile sale romane.

Dar nu numai dramele, ci și păcatele unui autor își lasă amprenta pe opera sa. De aceea nu putem face abstracție cu desăvîrșire de ele. Altfel, așa-zisa autonomie a esteticului ar semăna cu imunitatea parlamentară care le dă aleșilor noștri dreptul de a nu se supune nici unei judecăți. Or, eu cred că asta ar face ca, în ultimă instanță, să nu mai fie posibilă nici judecata de valoare.

Problema autonomiei esteticului nu se pune de azi de ieri, ci e veche de cînd lumea. După cum povestește Vasari în *Viețile pictorilor și arhitecților*, maestrul Aretino, care era departe de a fi un pudic, a fost scandalizat de *Judecata de Apoi* a lui Michelangelo și l-a denunțat Inchiziției, aflată la începuturile ei, spunînd că ar fi pictat lucruri care ar face să roșească pînă și o casă de toleranță. Cînd papa a dat ordin să fie îmbrăcate personajele biblice, marele florentin a răspuns: "Spune-i papei că lucrul acesta e fără importanță, și că e ușor de rezolvat. Sanctitatea Sa să vegheze să pună rînduială în lume; a rîndui o pictură nu-i o trudă prea mare".

Un argument în favoarea afirmației mele că problema autonomiei esteticului se pune în raport cu încercarea de a îngrădi libertatea de exprimare o constituie și mărturisirea făcută de Caragiale în a sa *Introducere* (la rubrica ținută în "Universul") din care transcriu: "Mi-aduc bine aminte de cînd s-a jucat *Noaptea furtunoasă* la teatrul din

în piața teatrului. Niște tineri ofițeri m-au scăpat de furia poporului. Piesa a fost scoasă din repertoriul teatrului.

Pentru ce toate astea? pentru că-mi permisesem să glumesc *față cu străinii* asupra gardei civice; ca și cum străinii, oficiali și neoficiali, n-o vedeau la parade, în toată ridicola ei maiestate".

Dar să revenim la păcatul colaboraționismului pus în discuție în mod obișnuit atunci cînd este vorba despre schimbarea vechilor ierarhii literare. În ce mă privește, cred că în apărarea unui scriitor trebuie să pledeze înainte de toate valoarea operei sale. Numai că, la atestarea acesteia, nu se poate face abstracție nici de conținut, nici de formă. Falsul stilistic poate să ascundă un fals de fond și asta duce la prăbușirea întregului eșafodaj (așa cum se întîmplă după *Spovedania marelui păcătos*, cînd se împlinește prevestirea făcută de părintele Tihon). Iar reciproca poate fi dovedită prin toate textele care exprimă concesiile făcute de autorii lor fie sub o dictatură sau alta, fie de bună voie și nesiliți de nimeni, cum s-a întîmplat și după Revoluția din Decembrie, și după "adevărata revoluție".

Atunci cînd un scriitor e judecat pentru compromisurile făcute sub regimul comunist, cred că trebuie să fie avute în vedere, după caz, circumstanțele agravante, ori cele atenuante (între care aș menționa: contextul de după război, cînd adeziunea la ceea ce se întîmpla ar fi putut avea o anume justificare; ruperea pactului - și, implicit, a tăcerii - datorită constatării că totul era întemeiat pe minciună; folosirea poziției dobîndite cîndva pentru a se opune cenzurii și a-i ajuta pe scriitorii tineri să-și publice cărțile fără a repeta erorile de altădată etc. etc.). Nu cred însă că în apărarea sa poate fi invocat principiul autonomiei esteticului. Pentru că el pledează împotriva conformismului, și nu în favoarea acestuia.

Știm cu toții ce a însemnat impunerea așa-zisei metode a realismului socialist în cultura română. Și dacă reprezentanții acestuia ar fi singurii vinovați pentru concesiile făcute unui regim politic de tristă amintire... Dar, din păcate, și suprarealiștii cei mai rafinați și-au dat concursul la instaurarea "celei mai înaintate orînduiri". Faptul că, după ce și-au revenit, au uitat cu desăvîrșire ce li s-a întîmplat, nu schimbă datele problemei. Chiar dacă ei păreau niște îngeri în raport cu suprarealiștii-conformiști de mai tîrziu,

Întrebarea mea e cum am putea să uzăm de principiul autonomiei esteticului în cazul unui poet ca Adrian Păunescu, care și-a scris poemele cînd pe steag, cînd sub steag, iar apoi le-a folosit în funcție de împrejurări? Dar în cazul unuia ca Ion Caraion, al cărui *talent* e vizibil și în notele de la Securitate, scrise cu o vervă și un umor de zile mari?

Un critic care făcuse din autorul *Cimitirului din stele* poetul numărul unu al României postbelice, nu doar pentru valoarea sa, ci și datorită faptului că nu i s-ar putea reproșa nimic sub aspect moral, în fața dovezilor că a fost colaborator al Securității a spus că el nu trebuie să fie tratat ca alții. Pentru că Pactul cu Diavolul nu i-ar fi afectat și opera.

Știu că risc să vă dezamăgesc, dar nu pot să vă ascund faptul că eu nu am fost la fel de bună și de iertătoare cu Ion Caraion, deși nu-i pot contesta meritele literare. Chiar dacă ele nu mi se par nici pe departe atît de mari cum se spunea înainte de a fi supus încă o dată judecării după dosar. Intrigată de faptul că un personaj încrîncenat ca el, care nu se sfia să spună despre alți poeți importanți că ar fi niște canalii, a fost în stare să colaboreze liniștit cu poliția politică - făcînd din notele informative despre cei mai buni prieteni ai săi niște *capodopere* ale genului, ce pot fi adăugate la opera sa literară - și că a reușit să ne păcălească pe toți că ar fi curat ca lacrima, am sfîrșit prin a spune după Teodor Mazilu: "Poate fi omul atît de ticălos? Poate!"

Dar, fiindcă tot am ajuns la autorul *Proștilor sub clar de lună* (căruia Lucian Raicu era dispus să-i admită și felul ciudat de a se comporta, situat la polul opus în raport cu al lui, întrucît credea în valoarea sa), voi încheia printr-o amintire legată de el.

Era la Casa Scriitorilor, la o masă cu Dan Laurențiu, și mi-a atras atenția prin pălăria sa pe care o ținea pe cap și în interior. Deși nu ne cunoșteam, m-a rugat să stau puțin cu ei. Ceea ce m-a surprins a fost faptul că vorbea exact ca în piesele sale. Fiindcă m-a întrebat: "Poate un bărbat să se însoare cu logodnica lui care s-a sinucis?" "Nu poate!" am răspuns eu automat. Dacă m-aș fi gîndit la celebra sa butadă reprodusă mai sus aș fi răspuns: "Poate!" Și nu aș fi greșit. Fiindcă nu peste mult *sinucisa* avea să-i devină soție. Iar Mazilu, pe care cu greu ar fi reușit cineva să-l facă să plece din București mai departe de Mogoșoaia, ajunsese să ia trenul către orașe situate în cele mai îndepărtate colțuri ale țării, unde să nu reușească să ajungă și ea în termen util pentru a-l mai găsi acolo. Deși el nu a murit într-o gară, fuga sa îmi amintește de a lui Tolstoi și de iritarea

puteau fi măsurate cu aceeași măsură.

După ocolul făcut plecînd de la butada: "Poate fi omul atît de ticălos? Poate!", la care minunata noastră tranziție m-a făcut să recurg ades, mă întorc cu nostalgie la seara cînd l-am cunoscut pe Mazilu, la celebra lui pălărie, și la tragicomedia sa *Pălăria de pe noptieră*. "Eu am recunoscut tot", spunea el în textul acela scurt care-ți stîrnește un fel de rîsu\'-plînsu\' greu de stăvilit, "mi-am deschis sufletul ca o floare. Un singur lucru nu pot să recunosc: unde mi-am ascuns pălăria. Asta n-am să recunosc niciodată. Niciodată. Chiar dacă am să fiu ținut în lanțuri". Personajul care-l reprezenta pe autor își inventase această *taină* convins că dacă au scos totul de la tine și nu mai ai nici un secret pentru cei interesați de cazul tău, încetezi să mai exiști cu adevărat. Și știa el de ce recurgea la stratagema aceasta. Fiindcă, nu peste mult avea să spună: "Încetul cu încetul am să uit că am fost om, am să uit c-am avut cap, am să uit că am purtat pălărie..."

Exemplul lui Mazilu dovedește încă o dată, din unghiul de vedere opus conformismului, că problema autonomiei esteticului nu poate fi pusă prin raportare la viața autorului. Ea pătrunde în cărțile sale și nu e doar normal, ci și necesar să fie așa. Altfel acestea nu ar spune nimic despre cel care le-a scris. Și, în cele din urmă, nu ar spune chiar nimic.

 100 din cele mai frumoase...

I.O.V. (digresiune privind...

Votați acest articol:

Share:

Media: **3.4**/5 (12 voturi)

0 comentarii

❯ Adăugare comentariu

Arhiva rubricii

❯ Toate articolele din această rubrică

Rubricile categoriei

❯ Fragmentarium ❯ Cronici de atelier ❯ Semnal editorial ❯ Generația Polirom ❯ Carte de Humanitas Fiction

Publicitate